

Uluslararası Siyasetin Belirlenmesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının(NGO) Rolü ve Önemi

Ünal ACAR¹

Öz

Birçok kavramda olduğu gibi “hükümet dışı örgüt” kavramı üzerinde de uzmanların görüş birliği içerisinde olduğu bir tanım yapılamamıştır. Hükümet dışı örgüt kavramı, ulusal ve uluslararası alanda sorun olarak kabul edilen konularla ilgilenen ve faaliyet alanı olarak da çoğu zaman uluslararası alanı seçen kuruluşları tanımlamak için kullanılır. Geniş kapsamda ele alındığında ise hükümet dışı örgüt kavramı, sivil toplum örgütleri ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Özellikle sivil toplum kuruluşlarındaki “sivil toplum” kavramının İngilizce karşılığının “non-government” olması sivil toplum kuruluşları ile hükümet dışı örgütler ifadelerinin aynı anlamda kullanılıyor olmasına neden olmuştur. Hükümet dışı örgütlerin faaliyetleri değişik kriterler dikkate alınarak birçok başlığa ayrılrsa da faaliyet alanlarına göre ele alınması birçok yönden daha tutarlı çalışma yapılmasını sağlayabilir. Makalemizde, kavram kargaşasını önleyebilmek için “sivil toplum kuruluşları”, “hükümet dışı örgütler”, “demokratik kitle örgütleri”nden “NGO” diye bahsedilecektir. Özellikle küresel güçler tarafından kurulan ya da desteklenen uluslararası niteliği olan NGO’ların, “Yeni Dünya Düzeni” kurulurken, ekonomik ve sosyal politikaların belirlenmesinde, kamuoyu oluşumunda, etkileri hakkında bilgi sunulması çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Küresel Güç, Sivil Toplum, Hükümet Dışı, Sivil Toplum Kuruluşları (NGO)

The Role and Importance of Non-Government Organizations (NGO) in Determination of International Politics

Abstract

As in many concepts, there is no definitive agreement on the concept of non-governmental organization. The concept of non-governmental organization is used to identify organisations that are mostly interested in internationally accepted issues and they often choose international areas as their fields of activity. In the broader context, the concept of non-governmental organisation is used in the same sense as civil unions. Although the activities of the non-governmental organisations are divided into many chapters by

Atf İçin / For Citation: Acar, Ü. (2020). Uluslararası Siyasetin Belirlenmesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının (NGO) Rolü ve Önemi. Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi – USBED Cilt 2, Sayı 2, 57-80. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbed>

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi
Gönderilme Tarihi / Submission Date: 28.10.2019
Kabul Tarihi / Accepted Date: 07.04.2020

¹Dr.; Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi. E-mail: uacar1@hotmail.com, ORCID 0000-0002-6144-7186.

considering different criteria, their handling according to their fields of activity can provide more consistent work in many ways. In our article, non-governmental organisations "non-governmental organisations "and democratic mass organisations will be referred as NGO stop revent confusion. The aim of our study is to provide information about the effects of the international organisations, which are established or supported by the global powers, in establishing the New World Order, in the determination of economic and socia lpolicies, in theformation of public opinion.

Keywords: Democracy, Global Power, Civil Society, Non-Governmental, Non-Government Organisations (NGO)

GİRİŞ

Kamuoyu oluşturma ve/veya etkileme, tarihin her döneminde önemini korumuştur. Her yönetim hedef kitleleri etkilemek ve yönlendirmek için değişik yol ve yöntemler denemiştir. Günümüzde bilgi teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin de etkisiyle, iletişim teknikleri kullanılarak, insanların düşünceleri yönlendirilmeye çalışılmaktadır. Küresel güçler, izlediğimiz çizgi film, çizgi roman, bilgisayar oyunları vb. araçları kullanarak, insanların düşüncelerini çok küçük yaşlarda etki altına almaya başlıyorlar. Çocukluktan gençliğe geçiş döneminde ise demokrasi, insan hakları, özgürlük, eşitlik gibi idealize edilmiş evrensel kavramları kullanarak hedef ülke veya kitleyi kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirme çalışmalarını sürdürüyorlar. Bu psikolojik operasyonları gerçekleştirmenin manivelası olan çeşitli dernek, vakıf, enstitü, düşünce kuruluşu vb. sivil toplum örgütünü kurarak veya kontrol ederek ülke genelinde halk hareketlerini büyük oranda yönlendirmeyi başarıyorlar (Yılmaz, 2006:151). Sivil toplum kuruluşları olarak anılan bu örgütlenmeler, kamuoyunun oluşumunda önemli roller üstlenen, halk ile yönetenler arasında köprü işlevi gören, kamu bilincini geliştiren, demokratik katılımın gerçekleşmesine imkân veren dernek, vakıf, düşünce kulübü, araştırma merkezleri vb. örgütlenmelerdir.

Ekonomik ve siyasal sorunlara yönelik talepleri ve çözüm önerilerini kamusal alana taşıyan sivil toplum kuruluşları, katılımcılık açısından da demokratikleşme süreçlerine önemli katkı sunarlar (Sanlı, 2005:7). Hükümet dışı örgütlerin en belirleyici özelliklerinden biri de devlet ile resmi bir bağlarının olmaması ve halkla ilişki içinde bulunmalarıdır (Jones, 1991:542). NGO'lar devletle herhangi bir ilişkisi olmadan,

örgütlenen, siyasal iktidarın bazı uygulamalarına karşı alternatif güçler olarak belli alanlarda etkinlikte bulunan kuruluşlar şeklinde de tanımlanmaktadır (Arıboğan, 1996:203). Bu nedenle hükümet dışı örgüt kavramı ağırlıklı olarak devletin dışında kalan alan için kullanılmakta ve gönüllülük esasına dayanan örgütleri ifade etmektedir (Smillie, 1997:570). Özellikle yoksulu, zayıfı, marjinal grupların haklarını korumayı, güçlendirmeyi ve halkın kendi kararlarını kendilerinin almalarını sağlayacak sistemin oluşumuna katkı sağlamayı amaçlarlar (Streeten, 1997: 198). Hükümet dışı örgütler sağlıklı bir demokratikleşme sürecinin oluşumuna önemli katkı sunan, insan haklarına saygı, demokratikleşme, uluslararası hukukun uygulanması gibi kimsenin itiraz edemeyeceği konuları savunmaları bu kuruluşları vazgeçilmez hâle getirmektedir. Devlet ile birey arasındaki ara alan olarak tanımlanan (Çaha, 1994:57) sivil toplum örgütleri olmadan demokratik sistemin arzu edildiği gibi işleminin oldukça zor olacağı yönünde yaygın bir inanış vardır. Bir başka inanış ise, NGO'ların bir kısmının bu değerleri savunmanın yanında kendilerini kuran küresel güçlerin çıkarlarına da hizmet etmekte olduğudur. Bu nedenle NGO'ların her ülkede aynı düzeyde iyi niyetle çalışmalarını beklemek doğru olmakla birlikte oldukça zor görünmektedir. NGO'ların gelişmekte olan ülkelerde ekonomik ve siyasal operasyonlarda kullandıklarını da görüyoruz. Ekonomik karşılıklı bağımlılık ilişkisi de devletlerin daha fazla dış baskılara açık hale gelmelerine yol açtığı için hükümet dışı örgütlerin bu yöndeki faaliyetlerini kolaylaştırıcı bir etki meydana getirdiği bilinmektedir (Chand, 1997:544-45). NGO'ların en büyük finansörü küresel güçler olduğu sürece, gelişmekte olan ülkelerdeki NGO çalışmalarının amacı tartışma konusu olacaktır.

Makalede tarihsel süreç dikkate alınarak ulusal ve uluslararası siyasetin belirlenmesinde vazgeçilemez bir konuma gelen NGO'ların (Craplet, 1997:105) oluşumuna katkı sunan düşünürlerin görüşlerine kısaca değindikten sonra NGO'ların kamuoyu oluşturmadaki etkileri ve işlevleri ile küresel güçlerin istihbarat servislerinin yönlendirmeleri sonucu hedef ülkelerde gerçekleştirdikleri operasyonlara kısaca değinilmiştir. Çalışmada büyük oranda konu ile ilgili Türkçe, İngilizce kitap, dergi ve makalelerden yararlanılmıştır.

NGO'ların Gelişim Süresi

1990'lı yıllardan itibaren gündelik söyleme hızla nüfuz eden “sivil toplum” olgusu, siyasi tarihte köklü bir geçmişi olan ve her dönemde farklı anlamlar yüklenen bir kavramdır. Antik dönemden itibaren sivil toplum üzerine çalışma yapan düşünürlerin birçoğu, sivil toplum kavramını açıklarken kendi ideallerindeki toplum modelini ifade ettikleri görülmektedir. Sivil toplumun tarihsel geçmişini Aristoteles'in kişinin temel hak ve özgürlüklerini kullanabildiği “sivil alan” düşüncesine dayandıran görüşler vardır (Kaypak, 2012:180). Aristoteles'in bahsettiği “sivil alan”, bugün anladığımız anlamdaki sivil alandan oldukça farklıdır. Aristoteles'in sivil alanı, hayatın her alanını çevreleyen siyasal toplum ile aynı alanı ifade etmektedir (Tosun, 2008:30). Bu nedenle Aristoteles'in bahsettiği “sivil alan” aynı zamanda Antik Yunan da “Polis”i de tanımlamaktadır. Sivil toplum ile devlet arasında herhangi bir fark söz konusu değildir (Arnhart, 2002:67). Aristoteles'e göre devlet her şeydi ve her yerde idi. Dolayısıyla, sivil toplum, devletten ayrı ve/veya ona karşıt bir alanı tanımlamaktan uzaktı (Keane, 1993:31). Antik dönemdeki diğer düşünürlerin görüşleri de Aristoteles'in görüşünden farklı değildir. Sivil toplum kavramına 15. Yüzyıldan itibaren farklı anlamlar yüklenmeye başlanmıştır. 16. yüzyılda Jean Bodin, 17. yüzyılda Thomas Hobbes, John Locke, 19. yüzyılda FriedrichHegel ve Karl Marx sivil toplum kavramının gelişmesine katkı sunan düşünürlerden bazılarıdır.

Devleti aile yönetimi olarak tanımlayan Bodin, devletin ailenin özel yaşamına karışmaya ve mülklerini yönetmeye hakkı olmadığını, yurttaşların da devletin belirlediği kurallara uyma zorunluluğu olduğunu ifade ederek devlet-sivil toplum ayırımını yapan ilk düşünürlerden birisi olmuştur. Doğal hukuk geleneğinin önde gelen düşünürlerinden Hobbes'a göre “rekabet”, “güvensizlik” ve “herkesten üstün olma arzusu” insanları doğal durumda birbirleriyle çatışmasına neden olmaktadır (Akbal, 2011:44). Bu çatışmanın engellenmesi için insanlar bir sözleşme ile tüm haklarını egemen bir güce, Leviathan'a (devlet) devretmişlerdir (Hobbes, 2016:131). İnsanlar, devletin izin verdiği ölçüde haklara sahiptir. Aksi bir durum doğal yaşam halini sona erdirip çatışma ortamını doğuracaktır. Dolayısıyla Hobbes'da da Aristoteles de olduğu

gibi siyasal toplum ile sivil toplum iç içe geçmiştir. Sivil toplum, devleti doğuran toplumun kendisi olduğu varsayılarak bir bakıma devlet ile özdeşleşmiştir (Hobbes, 2016:176).

Locke, Hobbes'dan farklı olarak devleti liberal anayasal bir temelde ele alırken, bireyi ön plana çıkaran bir yaklaşım sergilemiştir. Hobbes gibi mutlak ve tekçi bir iktidarı savunmamıştır. Locke devlet otoritesini sınırlandırmıştır. Locke ile birlikte, sivil toplumun devlet ile özdeş olmuş geleneksel kullanımını değiştirmeye başlamıştır. Doğal yaşam halinde bulunan insanların “mülkiyet”, “yaşam” ve “özgürlük” gibi kutsal haklara sahip olduklarını ifade etmiştir. Bu değerlere sahip insanların sayılarının artması sonucu devletten bağımsız sivil toplum yapısı gündeme gelmiştir (Chandhoke, 1995:81). Devletin devamlılığı, insanların kutsal haklarını koruduğu ölçüde gerçekleşecektir (Locke, 2004:14).

Toplumdaki çatışmanın çözümünü devlette gören Hegel ise bireyin ancak bir devletin üyesi olması durumunda özgürlüğüne kavuşacağını ifade eder (Bumin, 2005:157). Hegel, sivil toplumu tanımlarken onun aile ve devlet ile birlikte etik değerlere sahip olduğunu belirtir. Ona göre, sivil toplum ekonomik bir alandır ve bu alanda bireylerin farklı ihtiyaçlarından kaynaklanan çıkar çatışmaları söz konusudur. Bu çatışmalar bireyleri karşı karşıya getirerek birbirlerine düşman kılmaktadır. Birçok konuda görüşlerini Hegel'in düşüncelerine bağlı olarak geliştiren Marx da sivil toplumu ekonomik faaliyetler alanı olarak görmektedir. Sivil toplumu burjuva toplumu ile eş anlamlı kullanan Marx, ekonomik faaliyetlerin alt yapıyı oluşturduğunu, alt yapının da üst yapıyı yani devleti şekillendirdiğini belirtir. Sivil toplumu, alt yapı-üst yapı ilişkisi içinde inceleyen Marx, buradan devlet-sivil toplum ilişkisine gelir. Ona göre, sivil toplum alt yapı iken, devlet ise üst yapıdır (Erdoğan, 1998:221).

1937'de İtalya'da cezaevinde ölen ve daha çok ölümünden sonra yayınlanan yazılarıyla bilinen Antonio Gramsci, sivil toplum ve devlet arasındaki çatışmaya dikkati çekerek, hegemonyanın sivil toplum alanında gerçekleştiğine işaret eder. Tartışmayı üstyapıya bağlayıp, Marx ve Hegel'in fikirlerine açılım getiren Gramsci, sadece üst yapının değil

Uluslararası Siyasetin Belirlenmesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının (NGO) Rolü ve Önemi

alt yapının da önemini vurgular. NGO'ların yeniden şekillendirilmesinde önemli katkıları olan Gramsci, devletin baskı ve zora dayalı yapısının karşısında sivil toplumu öne çıkarır ve sivil toplumu devletin karşısında konumlandırır (Dural,2007:73-75). Gramsci'nin görüşleri, hükmedenle yönetilen arasındaki çelişkiyi ortaya koyarak yeni bir tarihsel blok kurulmasını, daha sonra da yeni sınıfın yönetimi ele geçirmesini sağlaması açısından önemlidir. Gramsci'ye göre sivil toplum özel kurumlar bütünlüğünü oluşturmanın yanında egemen grubun toplum genelinde uyguladığı hegemonik işlevine karşılık düşer. Gramsci, politikanın özgüllüğüne atıfta bulunarak, sistemin kendini yeniden üretmesine değer vermektedir (Gramsci,2016:318). Gramsci'den itibaren NGO'ların siyasal amaçlı çalışmalarını artırarak, iktidarlar üzerinde bir baskı grubu olma özelliğini de oluşturmaya başladıkları görülmüştür.

Özetle sivil toplum kavramının gelişiminde 17. ve 19. yüzyıl arasında Avrupa'da yaşanan ekonomik ve siyasal gelişmelerin etkili olduğu söylenebilir. Sanayi devrimi ile birlikte burjuvazinin ortaya çıkışı ve üretim araçlarında meydana gelen gelişmeler bu sürecin iki ana dinamiğini oluşturmuştur. Bu sürecin sonunda devletin dışında bugünkü anlamına yakın sivil toplum anlayışı ortaya çıkmıştır. Karmaşanın ve güvensizliğin hakim olduğu, ticaretin işlemediği, kent yaşamının önemsiz olduğu bir dönem olarak feodalizmin sonunu hazırlayan gelişmeler, sivil toplumun gelişmesine de zemin hazırlamıştır. Süreç içerisinde kamusal alanın dışında bir sivil toplum kavramı gelişerek devlet-sivil toplum düalizmi oluşmuştur. Sivil toplum zaman zaman iktidar karşıtı bir aygıt olarak algılanmıştır.

19. yüzyılın sonlarında kurulan birçok hükümet dışı kuruluşlar bugünkü gelişmelere öncülük etmiştir. Bu dönemde, "İngiliz ve Yabancı Kölelik Karşıtı Derneği, (1823)", "Aborjinleri Koruma Derneği (1832)", "Dünya Evangelistler İttifakı (1846)", "Uluslararası Jeodezi Derneği (1862)", "Uluslararası Kızılhaç Komitesi (1863)", "Uluslararası İşçiler Derneği (1864)", "Karşılaştırmalı Hukuk Derneği (1869)", "Uluslararası Hukuk Derneği (1873)", "Uluslararası Sanat ve Edebiyat Derneği (1878)", "Uluslararası Parlamenterler Birliği (1888)" ve "Uluslararası Barış Örgütü (1892)" XX. yüzyılın başında kurulan "Uluslararası Dernekler Birliği (UIA) (1907)", "Uluslararası

Ticaret Birlikleri Federasyonu (IFTU) (1919)” ve “Uluslararası Ticaret Odası (ICC) (1920)” ilk dönem NGO’ların en önde gelenleridir. Daha sonraki yıllarda Büyük Britanya’da, Amerika Birleşik Devletleri’nde, İskandinavya’da, Fransa’da ve İsviçre’de değişik alanlarda faaliyet gösteren NGO’ların kurulmasıyla birlikte, hükümetlerin üstünlük ve güç politikalarını bırakarak, kamuoyunun görüş ve düşüncesini de dikkate alması istenmiştir. Bütün bu gelişmelere rağmen 1945 yılına kadar uluslararası ilişkileri belirleyen temel aktörlerin devletler olduğu konusunda herhangi bir kuşku yoktu. Sadece devletler, uluslararası ilişkileri etkileyebilecek güce sahipti. Uluslararası ilişkileri belirleyen temel güç devletlerdi. II. Dünya Savaşı’ndan sonra özellikle Batı Avrupa ülkelerinde yaşayan insanların eğitim düzeyinin yükselmesi, hak arama bilinçlerinin gelişmesi ile birlikte sivil toplum kuruluşları hak arama yöntemlerinin aracı konumuna gelmeye başlamıştır (Uğur, 1998:70).

NGO’lar, genellikle tek bir konu üzerinde çalıştıkları için kendi alanlarında uzmanlaşmış, tecrübe kazanmış ve güçlenmişlerdir. Bundan dolayı çok çeşitli sorunlara çözüm bulabilmek durumunda olan kamu ve özel kuruluşlara karşı avantajlı duruma geçmişlerdir. Bu özelliklerinden dolayı NGO’lar sorunların çözümünde doğrudan veya dolaylı bir şekilde katkıda bulunabilecek bilgi birikimine ve tecrübeye sahip olmuştur. NGO’ların kendi aralarında da bilgi alışverişinde ve deneyimlerin aktarılmasında, uluslararası işbirliğine ve dayanışmaya gittikleri, sorunların aşılmasında önemli roller üstlendikleri görülmektedir. Ayrıca NGO’lar, kamuoyunda daha iyi bir imaj sağlamak isteyen devletler tarafından da bir araç olarak kullanıldıkları görülmektedir. İnsan hakları, demokrasi, özgürlük, eşitlik, adalet, çevre, barış, kadın ve çocuk hakları gibi ortak değerlerin kamuoyu tarafından kabullenmesinde etkin rol oynayan NGO’lar, küresel politikalara etki edebilecek bir konuma geldiler (Peker, 2012:155). Bu konularından dolayı özellikle 1980’li yıllardan sonra NGO’lar, küresel güçler tarafından yoğun bir şekilde uluslararası politikaların şekillenmesinde kullanılmıştır. Örneğin Polonya’da, Macaristan’da, eski Çekoslovakya’da siyasi otorite karşısı yaşanan toplumsal olaylarda muhalif güçler sivil toplum örgütlenmeleri olarak kullanılmış ve otoriteye karşı eylemlerde bulunmaları sağlanmıştır. Bunda da başarılı olunarak bu ülkelerde küresel güçlerin arzuladığı değişimler gerçekleşmiştir. Yine aynı şekilde

Uluslararası Siyasetin Belirlenmesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının (NGO) Rolü ve Önemi

Gürcistan, Ukrayna gibi ülkelerde “Kadife Devrim”“Pembe Devrim” gibi adlarla yönetim karşıtı gelişmelerde bazı sivil toplum kuruluşları başat rol oynamış ve bu ülkelerde istenilen değişimler sağlanmıştır. Yakın tarihte gerçekleşen “Arap Baharı” adı altındaki muhalif hareketler de haritaların yeniden çizilmesine Suriye, Yemen, Sudan ve Libya’da uzun yıllar devam eden iç savaşa neden olmuştur.

Ülkemizde NGO’ların gelişim süreci

Ülkemizdeki NGO’ların geçmişi büyük ölçüde Osmanlı dönemine aittir. Osmanlı Devletinde büyük bir işlev üstlenen vakıflar, lonca teşkilatları, aşevleri vb. kurum ve kuruluşların birçoğu günümüzde de varlıklarını sürdürmekte, ekonomik ve toplumsal yapımıza katkı sağlamaktadır (Kocabaş, 2008:174). Bu nedenle Türkiye’de sivil toplumun tarihsel sürecini, Osmanlı dönemindeki gelişmeleri takip ederek öğrenebiliriz (Tosun, 2008:10). Osmanlı toplumunda sivil toplum talebinin Batılı anlamda aşağıdan yukarıya değil de yukarıdan aşağıya doğru bir seyir takip ettiği bilinmektedir. Bu süreçte siyasal amaçlı örgütlenme taleplerinin de kendini merkezin dışında hisseden kesimlerden geldiğini görmekteyiz. Bunları² bazı azınlık gruplarının kurduğu dernekler ve Kurtuluş Savaşı yıllarında farklı amaçlarla kurulmuş olan cemiyetler şeklinde ifade edilebilir (Abay, 2004:78).

Cumhuriyetin ilk yıllarında ise çoğunlukla sosyal amaçlı ve devlet girişimiyle kurulan kurumlardan söz etmek mümkündür. Cumhuriyet döneminde, Osmanlı’dan devralınan

²Osmanlı Devletinde sosyal hayatı düzenleyen tekke ve zaviyelerden, loncalara ve vakıflara kadar birçok geleneksel kuruluşu "Batılı sivil toplum örgütleri" seviyesinde gören araştırmacılar olduğu gibi; Osmanlı Devletinde bugünkü anlamına yakın bir sivil toplum örgütünden söz edilemeyeceğini savunan araştırmacılar da bulunmaktadır. Osmanlı’da, esnaf ve sanatkârların bir araya geldiği loncaların (Acun, 2005:51) gönüllü kişilerden oluşması ve çalışanlarının devletten herhangi bir ücret almamaları sivil toplum kuruluşu olarak nitelendirilmelerini sağlayabilir (Cohen, 2001:194). Ayrıca loncaların eğitim-öğretim kurumları olarak da görev yapmaları sivil toplum kuruluşu olarak değerlendirilmeleri için önemlidir (Erken, 1998: 7). Loncalar ve vakıflar yardımlaşmayı, sosyal dayanışmayı amaçlayan, kâr amacı gütmeyen sosyal girişimler olması nedeniyle NGO niteliğinde değerlendirilse de vakıfların yoksulluğu ve tembelliği teşvik ettiği, Osmanlı Devletinin ekonomisini geriletmediği, malların serbestçe dolaşımını engellediği ve müsadereye karşı bir önlem olarak kuruldukları şeklindeki eleştirilerin de olduğu bilinmektedir (Sarıcaoğlu,2007: 53-61). Ayrıca Vakıfların sivil toplum kuruluşu niteliği taşıyıp taşımadığı vakıflar ile devlet arasındaki ilişkilerin boyutuna ve niteliğine bağlıdır. Kişiler tarafından kurulan vakıfların sivil toplum kuruluşu sayılabileceği söylenebilir. Devlet yöneticileri tarafından kurulan vakıfların ise toplumsal hizmetlerin sunulmasında kamu politikasının bir aracı olarak kullanıldığı değerlendirilebilir (Güran,2006:1-2). Osmanlı Devletinde özellikle büyük vakıflar, padişah, sadrazam, şeyhülislam, baş defterdar ve kadı gibi üst düzey devlet görevlileri tarafından kurulması bunların sivil toplum kuruluşu olarak görülmesini tartışmalı bir konuma getirmektedir (Tabakoğlu,2007: 229-230).

üç ana kurum, devletin sosyal politikasına katkıda bulunabilmek amacıyla varlıklarını Cumhuriyetten sonra da sürdürmüştür. Bunlardan ilki bugünkü adı “Türkiye Kızılay Derneği” olan “Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti”dir. 11 Haziran 1868’de bir grup doktor tarafından “Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti” adı ile kurulan cemiyet, 1877 yılında “Osmanlı Hilali Ahmer Cemiyeti” adını aldı. Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılması ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasının ardından 1923 yılında kuruluşun adı “Türkiye Hilali Ahmer Cemiyeti”olarak değişti. 1935 yılında kurumun ismi “Türkiye Kızılay Cemiyeti” oldu. İkincisi “Himaye-i Etfal Cemiyeti” yani “Çocuk Esirgeme Kurumu”dur. 1917 yılında İstanbul merkezli kurulan ve ulusal bir dernek statüsünde bulunan “Himaye-i Etfal” günden güne gelişim gösterdi. Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin kurucuları Kurtuluş Savaşı sırasında İstanbul'dan ayrıldı, Anadolu'ya geçti. Kurtuluş Savaşı sırasında öksüz ve yetim kalan çocukların korunmasını ve yetiştirilmesini hedefleyen cemiyet, 30 Haziran 1921'de Ankara'da, Hâkimiyet-i Milliyet Gazetesi'nin bir odasında faaliyetini sürdürmeye başladı. Üçüncüsü ise yetim, kimsesiz ve yoksul çocukları eğitmek amacıyla 30 Mart 1863 tarihinde Padişah Abdülaziz’in fermanıyla oluşturulan “Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye Derneği” nin 28 Haziran 1873 tarihinde kurduğu ve “şefkat yuvası” anlamına gelen “Darüşşafaka”dır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında 16 Şubat 1925'te Mustafa Kemal'in emri ile kurulan “Türk Hava Kurumu”, Türkiye'de havacılık sanayisini başlatmak, askeri, sivil, sportif ve turistik havacılığın gelişmesini sağlamak için kurulan bir dernektir. Kurulduğu dönemde “Türk Tayyare Cemiyeti” adını taşıyan kuruluş, 1935 yılında “Türk Hava Kurumu” (THK) adını aldı. Bunu takiben 1928 yılında “Yardım Sevenler Derneği”vb. birçok devlet destekli sivil toplum yapıları kurulmuştur(Uğur, 2011:29). Batı’daki anlamda ve işlevde sivil toplum örgütlerinin oluşumu için gerekli olan koşullar ülkemizde 1980’lerden sonra oluşmaya başlamıştır. Türkiye’de sivil toplum tartışmalarının özellikle son yıllarda yoğunlaştığı bilinmektedir. Bu tartışmaların nedenlerinden biri de iletişim kanallarının gelişmesiyle birlikte dünyadaki gelişmelerin ülkemizde de yankı bulmasıdır. Dünyadaki gelişime paralel olarak sivil toplumun ülkemizde de geliştiğini,

yaygınlaştığını, sayılarının ve etkinliğinin giderek arttığını görüyoruz (Keyman, 2006:4).

Türkiye’de özellikle 1980’li yıllarda başlayan ve günümüze kadar devam eden sosyo-politik, sosyo-ekonomik bir değişim gerçekleşmiştir. Bu değişim devletçi politikalar yerine neoliberal politikaların uygulanmaya başlaması yeni bir girişimci sınıfın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Böylece sivil toplum bağlamında çalışmalar artmış, NGO’lar etkisini daha fazla hissettirmeye başlamıştır. 1990’lı yılların sonunda, sivil toplum alanında büyük kırılmalar meydana getiren gelişmeler yaşanmıştır. İlk olarak, 1996 Habitat Kongresi Türkiye’de sivil toplum olgusunun önemini ve sivil toplumun uluslararası aktivitelerinin Türk kamuoyunda belirgin ölçüde algılanmasına imkân vermiştir (Arabacı, 2003:17). Bu organizasyon ile farklı kesimlerden sivil toplum örgütleri ortak bir etkinlikte bulunup düzenleme komitesinde birlikte yer aldılar. Bu örnek Türkiye’de ilk defa özerk bir sivil toplum sahasının oluşabileceğini gösterdi. Avrupa Birliği süreci ve bu süreçte sivil toplum kuruluşlarına verilen önem, Türkiye’de de NGO’ların gelişiminin hızlanmasına katkı sağladı (Emini, 2013:48). 17 Aralık 2004’te, Türkiye’nin Kopenhag kriterlerini gerçekleştirmek için yaptığı reformlar, Türkiye-AB ilişkilerinin gelişimine katkı sundu (Aydın ve Keyman, 2004:2). Kopenhag siyasi kriterlerinin özünü, devlet-toplum/birey ilişkilerinde yaşanan demokratikleşme, insan hak ve özgürlüklerin gelişmesi oluşturmaktadır. “Kopenhag Siyasi Kriterleri” temelinde yapılan reformlar, Türkiye’nin demokratikleşmesi ekseninde sivil toplumun önemini ortaya çıkmasını sağladı. Türkiye-AB ilişkilerinin geleceğinin şekillenmesinde sivil topluma önemli bir rol düştüğü her iki tarafça da kabul edildi. Bu anlamda, Türkiye-AB ilişkilerinde son yıllarda yaşanan gerilime karşın, Türkiye-AB ilişkileri sivil toplumun gelişmesine katkıda bulunduğu gibi, sivil toplum kuruluşları da bu ilişkilerin şekillenmesinde önemli rol oynadı.

NGO’ların Küresel Sistemin Oluşumundaki Roller

Günümüzde uluslararası ilişkileri ve dünya kamuoyunu devletlerden çok daha fazla etkileyen çokuluslu şirketler, hükümet dışı örgütler, medya kartelleri, araştırma ve

düşünce (think-tank) kuruluşları, gelişmekte olan birçok devletin yıllık gayri safi milli hâsılasından (GSMH) daha fazla şahsi serveti bulunan yatırımcılar, spekülâtörler, uluslararası sistemin etkili aktörleri olarak ön plana çıktılar. İletişim teknolojisinin gelişmesi ile birlikte bireylerin de uluslararası ilişkileri etkileme ve yönlendirme olanağı eskiye oranla arttı.

Bu gün faaliyette bulunan yüzbinlerce NGO varlığından söz etmek mümkündür (Baharççek, 2008:76). Genelde NGO'ların amacı, temsil ettikleri sosyal kesimlerin görüşlerini anayasa ve yasalar çerçevesinde gündeme getirerek, demokratik oluşuma katkıda bulunmaktır. Sivil toplum örgütlerinin büyük bir çoğunluğu bu şekilde çalışsa da, özellikle doğal kaynak yönünden zengin jeo-stratejik bakımdan önemli konumda olan gelişmekte olan ülkeleri bir şekilde denetim altında tutmak isteyen küresel güçler, bazı NGO'ları kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirdikleri bilinmektedir. “Yeni Dünya Düzeni” olarak adlandırılan süreci yönlendirmeye çalışan hükümet dışı güçlerin çalışmaları için gerekli olan milyarlarca dolarlık maddi kaynaklarını üyelik aidatlarından finanse etmeleri inandırıcı bir açıklama değildir. Bu nedenle NGO'ların bir kısmının gelişmiş ülkelerin desteği olmadan çalıştıklarını düşünmek gerçekçi olmaz. Birçoğunun politik amaç güttüğü de bilinmektedir (Anbarlı, 2004:141). Ulusal hükümetin icraatlarına muhalefet etmek, değiştirmek veya desteklemek yönelimlerine göre hareket eden hükümet dışı örgütlerin birçoğu politik bir nitelik taşımaya da başlamıştır (Anbarlı, 2004:135). NGO'ların bir kısmı hükümetlerden fonlar almakta ve hükümet kuruluşlarıyla yurt içinde ve/veya yurt dışında açıkça işbirliğine de gitmektedir. Bu nedenle NGO'ları değerlendirirken en önemli konu, NGO'ların devletten ve sermayeden ne kadar bağımsız olduğudur. NGO'ların bağımsızlıklarını koruyabilmeleri için, ulusal ve/veya uluslararası hiçbir resmi makamdan yardım almamaları gerekir. Bu bağlayıcı özellik, onların devlet tarafından yönlendirilmelerinin de önüne geçecektir. NGO'larla ilgili önemli bir konu da, bu kuruluşların işlevleri ile ilgilidir. NGO'ların 1970'lerde askeri diktatörlüklerce mağdur edilen kişilere insani yardım sunarak insan hakları ihlallerini kınarken, günümüzde amaçlarında ve kullandıkları yöntemlerde büyük bir çeşitlilik görülmektedir. Günümüzde NGO'ların ilgilendikleri konular ve işlevleri aşağıdaki başlıklar altında toplanabilir:

Uluslararası Siyasetin Belirlenmesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının (NGO) Rolü ve Önemi

- Ülkelerin imzaladıkları uluslararası sözleşmelere uyumunu takip etme ve izleme.
- Çatışmanın tarafları arasında uzlaşma sağlanması için görüşmeler yapma ve öneri sunma.
- İlgili alanına giren bir konuyu uluslararası kamuoyunun gündemine getirme.
- Uluslararası kuruluşlardaki çalışmalara katılma ve katkıda bulunma.
- Muhtaç insanlara doğrudan hizmet ve insani yardım malzemesi temin etme.
- Uzmanlık hizmeti verme ve araştırma yapma.
- Doğal veya insan kaynaklı nedenlerden oluşan afet bölgesine resmi kurum ve kuruluşlardan çok daha süratli ulaşma.
- Hızlı karar verebilme ve uygulamaya geçirme.
- İnsanlarda tarafsızlık ve güven hissi uyandırabilme.
- Kitleleri belli hedeflere yönelik olarak harekete geçirme.
- Düzenlenen protesto gösterilerine öncülük etme gibi istihbarat servislerinin de ilgi gösterdiği çok değişik alanlarda faaliyet göstermektedir.

Görevleri çeşitlenen NGO'ların sayıları da buna paralel olarak artmıştır. Dünya genelinde 1956-86 yılları arasındaki otuz yıllık dönemde yaklaşık olarak beş bin olan NGO sayısı, 1987-2000 yılları arasında otuz bine yükselmiştir (Hart ve Negri, 2008:323). Günümüzde sayı tam olarak bilinmemekle birlikte milyonlarla ifade edilmektedir. Rusya'da 2010 yılına kadar NGO sayısı yok denecek kadar az iken bugün yetmiş bin den fazla NGO bulunduğu tahmin edilmektedir. Endonezya'da sadece çevre sorunlarıyla ilgilenen binlerce NGO bulunduğu ve bunların hemen hepsinin son on yıllık dönemde kurulduğu bilinmektedir (Bilman,2001:3). Bu artışın nedenlerini;

- Soğuk savaş döneminin sona ermesine
- Demokrasi, özgürlük, insan hakları gibi evrensel kavramları benimseyenlerin sayısının artmasına
- Sosyal medya ve iletişim kaynaklarının çeşitlenmesine
- Süratli ve yaygın iletişime imkân tanıyan teknolojik gelişime
- Küreselleşmenin getirdiği değişim olgusuna

- NGO'ların resmi kurumlardan çok daha süratli hareket etme yeteneğine
- Ulus devletin gücü ve yeteneklerinin giderek zayıflamasına bağlayanlar çoğunluktadır

NGO'ların son yıllarda artan ekonomik ve sosyal gelişimdeki rolleri, hükümetleri, uluslararası kuruluşları ve büyük şirketleri NGO'larla işbirliği yapmaya yöneltmiştir. Günümüzde hükümetler, uluslararası toplantılara katılacak resmi heyetlerine konuyla ilgili ulusal ve uluslararası NGO'lardan da temsilciler dâhil etmekte, resmi kurumlar bünyesinde NGO'larla ilgilenecek özel birimler kurmakta, özellikle çatışma bölgesine gönderilen nakdi ve/veya ayni yardımların, resmi makamlara vermek yerine, NGO'lar aracılığıyla dağıtmayı tercih etmektedirler. NGO'larla hükümetlerin bu yakın ilişkileri NGO'ların bağımsızlıklarını engellediği yönündeki eleştirilerin artmasına neden olmaktadır. Ne kadar az devlet müdahalesi olursa o kadar çok bağımsız olunur ilkesinin NGO'lar için de geçerli olduğu unutulmamalıdır.

Körfez Savaşı'ndan sonra Irak'ın kuzeyinde tarım, hayvancılık, sağlık, eğitim, enerji ve daha birçok konuda çalışma yapmak amacıyla binlerce NGO'nun faaliyette bulunduğu bilinmektedir. Bu bölgede çalışan NGO'ların büyük bir çoğunluğunun ABD, Almanya, Fransa, İsrail, Rusya, İran ve İngiltere gibi ülkelerin istihbarat servislerinin çalışmalarını kamufle edici ve tamamlayıcı bir unsur olarak görev üstlendikleri medyaya yansıyan haberlerde de görülmektedir.

Soğuk Savaş Sonrası Dönemde NGO'ların Rolü ve Önemi

Özellikle Soğuk Savaşın sona ermesi üzerine ABD ve bazı Batılı ülkelerin hedef olarak gördükleri ülkelerdeki yönetimleri değiştirmeye yönelik çalışmaları hükümet dışı örgütlerden büyük bir destek gördüğü bilinmektedir. İnsan hakları, özgürlük ve demokratikleşme konusunda yaşanan toplumsal bilinç hükümet dışı örgütlerin bu yöndeki çalışmalarını kolaylaştırdı ve hızlandırdı. Amerikalı milyarder George Soros, kurduğu "Soros Vakfı" ve "Açık Toplum Enstitüsü" aracılığıyla 1980 yılından itibaren birçok ülkedeki muhalif ayaklanmaya doğrudan katılmayıp, onlara sivil toplum kuruluşları aracılığıyla maddi destek verdiği kendi açıklamaları ve medyaya yansıyan

Uluslararası Siyasetin Belirlenmesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının (NGO) Rolü ve Önemi

haberlerden anlaşılmaktadır. Açık Toplum Enstitüsü, özellikle eski SSCB ve Doğu Avrupa ülkelerinde kurulan NGO'ları desteklemek üzere 1993 yılında Soros tarafından kurulan bir organizasyondur. Açık Toplum Enstitüsü, Soros Vakıflarının faaliyetlerini Avrupa, Asya, Afrika ve Latin Amerika'da bulunan altmıştan fazla ülkeyi kapsayacak şekilde genişlemesini sağlamıştır (Sobacı, 2011:193). Soros, bir yandan ABD'nin askeri güç kullanarak ülkelerde yönetimlerin değişmesine karşı çıkıyor, diğer yandan Amerika'nın Suriye ve Irak'tan ayrılmasını da istemiyor. ABD politikaları ile paralel amaçlar için dünyanın birçok bölgesindeki muhalif hareketleri destekliyor.

Açık Toplum Enstitüsü, Türkiye'de çalışmalarına 2001 yılında İstanbul'da temsilcilik açarak başladı. Türkiye Ofisi, 2001 yılından 2006 yılı sonuna kadar toplam 86 projeye 7 milyon ABD doları destek sağladı (İnce, 2008). Türkiye'nin, Avrupa'nın bir parçası olması gerektiğini söyleyen Soros, Türkiye'nin Avrupa Birliği hedefini gerçekleştirebilmek için "Akil Adamlar" projesini hayata geçireceğini ve Avrupa'nın deneyimli devlet adamlarından oluşan bu grupla, çeşitli sivil toplum kuruluşları ve uzmanların yardımından faydalanarak, Türkiye'yi Avrupa kamuoyuna daha iyi tanıtmak için çalışmalara başlayacağını 2000'li yılların başında ifade ediyor. Soros'un bu açıklamasından kısa bir süre sonra Açık Toplum Enstitüsü ve British Council'in girişimiyle "Bağımsız Türkiye Komisyonu" 2004'te, Türkiye'nin AB üyeliğine destek için kuruldu (Dartan ve Hatipoğlu, 2005:19). Başkanlığını Finlandiya Eski Cumhurbaşkanı ve 2008 Nobel Barış Ödülü sahibi MarttiAthisaari'nin yaptığı ve aralarında Fransa eski Başbakanı MichelRokard, Almanya Saksonya eyaletinin eski Başbakanı Kurt Bledenkopf, İtalya Senatosu Başkan Yardımcısı EmmaBonino, Polonya eski Dışişleri Bakanı BronislavGeremek ve London School of Economics'in eski direktörü AnthonyGiddens'inde bulunduğu heyeti bir araya getirmek Soros'un üzerindeki küresel bir gücün başaracağı bir organizasyon olduğu açıktır. Soros'unkişisel çabalarıyla bu insanları bir araya getirdiğini düşünmek çok fazla iyimserlik olur. Heyet, Diyarbakır'dan, İstanbul ve Ankara'ya uzanan bir dizi görüşme yaptıktan sonra Heyet Başkanı Ahtisaari, "...Sizi daha yakından tanıyınca tam üyeliğin Türkiye'nin olduğu kadar Avrupa'nın da yararına olduğuna inandık. "Kürt sorunu", üyeliğinizin önünü tıkayan bir engel. Sorunu anlamak için ilgilileri dinlemeye geldik..." açıklamasını

yapıyordu. Ahtisaari'nin misyonunu daha iyi açıklayabilmek için geçmişte yaptığı birkaç çalışmayı kısaca hatırlamak gerekir. Ahtisaari, Güney Afrika Cumhuriyeti ile Namibya arasında yaşanan etnik sorunu sona erdirmek üzere, BM Genel Sekreterinin özel temsilcisi olarak görevlendiriliyor. Görev başarıyla sona eriyor (!) Namibya Güney Afrika'dan kopuyor, 1990 yılında bağımsız devlet haline geliyor. 1994-2000 arasında Finlandiya Cumhurbaşkanı "Kriz Çözüm Girişimi" gurubunu kuruyor. Dünyanın neresinde etnik kriz varsa ilgileniyor. 2005'te Ahtisaari, Endonezya'da "Özgür Aceh" örgütünün eylemlerine son vermesi için Endonezya hükümeti ile "Özgür Aceh" arasında arabuluculuk yapıyor. Görev başarıyla sona eriyor(!) Aceh, Endonezya'dan kopuyor. Ahtisaari'nin ilgilendiği sorunlar ve bulduğu çözümler aşağıdaki başlıklar halinde özetlenebilir;

- Etnik ve mezhepsel sorunlar
- Sorunların çözümü, yeni bir devletin kurulmasıyla sonuçlanması
- Bulduğu çözüm önerilerinin AB ve Amerika tarafından desteklenmesi (Doğan, 2010).

Yeni bir dünya düzeni kurulurken, kendi çıkarlarını geliştirmekte olan ülkelerin çıkarları olarak sunan küresel güçlerin, koydukları kurallara uymayanları ise "terörist devlet" ilan edip cezalandırdıkları bilinmektedir. Kurulmaya çalışılan yeni bir dünya düzeni olduğu için, bütün yöntemler uygulanmakta, bazı ülkeler askeri müdahale ile işgal edilmekte bazı ülkelerde ise iktidarlar renkli devrimlerle değiştirilmektedir. Küresel güçler hangi yöntemi kullanırsa kullansın önceliği, hedef ülke vatandaşlarını ve dünya kamuoyunu yanlarına alacak algı operasyonlarını gerçekleştirmektir. Genellikle NGO'lar tarafından gerçekleştirilen algı operasyonlarında ki amaç halkı karşısına değil yanına alarak, ülke yönetimlerini değiştirmektir. Amerika'lı stratejist Fukuyama bu yöneme "ulus inşası" demektedir (Fukuyama, 2005:113).

Devletlerin egemenlik hakkının esas alındığı uluslararası sistemde egemenlik hakkının gereği olarak devletler, yasal olarak birbirlerinin iç işlerine karışmama durumundadır (Habermas, 2008:11). Ancak uluslararası ilişkilerde fiili durum her zaman yasal

zeminde yürütülmemektedir. Özellikle hemen her alanda ilişkilerin yoğunlaştığı küreselleşme sürecinde birçok devlet çıkarı gereği başka ülkelerin egemenlik hakkına müdahale edecek girişimlerde bulunmaktadır (Lipson, 2005:27). Özellikle uluslararası sistemde belirleyicisi olan küresel güçler, gelişmekte olan ülkeler üzerinde ekonomik ve siyasal alan başta olmak üzere birçok yönden etkili olmak için çeşitli yol ve yöntem kullanırlar (Sobacı, 2011:193).

Soros tarafından desteklendiği bilinen “Gül Devrimi” ile yönetimi değişen Gürcistan’ı 2003 Kasım ayında ziyaret eden ABD Başkanı Bush, başkent Tiflis’te halkın büyük sevgisiyle karşılaşmış, Tiflis meydanında toplanan yaklaşık üç yüz bin kişilik kalabalığa hitaben yaptığı konuşmada, ABD’nin yeni stratejisi hakkında ipuçları vererek “turuncu” “sarı” gibi renkli devrimlerin devam edeceğini, İran halkının rejimi değiştirmek için başkaldırması halinde, ABD’nin İran halkına da yardım edeceğini açıklamıştır. ABD Başkanı Obama’da, 2009 yılında İran seçimlerinde hile yapıldığı iddiası sonucu İran’da çıkan olaylardan sonra, Bush’un açıklamasının bir benzerini yapıp, İran halkına yardım edebileceklerini ifade etmiştir. 2018 yılında İran’da muhalif grupların başlattığı olaylarda Trump’da İran halkının destekleneceğini açıklamıştır. ABD Başkanları değişse de ABD’nin politikasının değişmeyeceğinin işaretini vermiştir. Bu açıklamalar ve yaşanan gelişmelerden ABD yönetiminin Soros’un politikaları eleştirmesine karşın aslında Soros’un ABD politikalarının uygulayıcısı olduğunu anlıyoruz. ABD’nin Yeni Dünya Düzenini kurarken birden fazla yöntemi aynı anda birlikte kullandığını görüyoruz. Soros, desteklediği darbeler ile ABD iktidarının izlediği politikalara öncü olabiliyor. Soros, “Amerikan Üstünlüğü Hayali” adlı kitabında, amacını ortaya koyarken aslında NGO’ların bir kısmının çalışma yöntemlerini de şu satırları ile açıklamaktadır:

“...Beni yalnızca finansal spekülör olarak tanıyan okuyucular, muhtaç ülkelere dış yardım sağlanmasında aktif olarak çalışmama ve bunu da o ülkedeki insanları güçlendirerek yapmama şaşıracaklardır. 18 yıldan daha fazla süredir bunun için çalışıyorum. İlk ulusal vakfı 1984’de komünist Macaristan’da kurdum. Bunu 32 ülkede, hem bölgesel hem de küresel girişimlerle ulusal vakıflar izledi. Bu vakıflar son 10 yılda yıllık ortalama 450 milyon dolarlık bütçelerle faaliyet gösteriyor. Bu zaman zarfında yaklaşık olarak 5 milyar dolar harcamış birisi olarak, yabancı yardımı çevreleyen bütün gizli tehlikeler konusunda kişisel tecrübem var; Bununla birlikte birçok dikkat çekici

başarıyı da nakledebilirim. Komünist Macaristan'da vakfım sivil topluma desteğin temel kaynağı olmuştur... En önemli faaliyetimiz 35 bin önde gelen bilim adamının hiper enflasyonist bir dönemde hayatta kalmasına yardım etmek oldu. Vakıflarım 1998'de Slovakya'da 1999'da Hırvatistan'da 2000'de Yugoslavya'da sivil toplumu harekete geçirerek sırasıyla, VlademirMeciar, FrankoTudjman, Slobadan Miloseviç'ten kurtulmalarını sağlayarak, demokratik rejim değişikliklerine katkıda bulundu. Bunlar ilgi çekici olaylardan birkaçıdır. Vakıfların oynadıkları rol büyük ölçüde faaliyet gösterdikleri ülkedeki hükümetin mizacına bağlıdır. Ulusal örgütlere ilaveten, vakıflarım ağ genelinde eğitim, medya, sağlık, enformasyon, kültür, adalet sistemi, küçük ve orta ölçekli, işletmelerin geliştirilmesi vs. gibi alanlarda birçok programı vardır. Bu programlar ulusal vakıflar kanalıyla yürütülmektedir. Ulusal vakıflar ile ağ programları arasındaki etkileşim, yerel birikimle profesyonel uzmanlığı birleştiren bir matris yaratmaktadır..." (Soros, 2003:143).

Soros, niyetini ve yaptıklarını kitabında yorumu gerek kalmayacak açıklıkta anlatıyor. Kitabında belirttiği ülkelerden sonra sırasıyla, Gürcistan ve Ukrayna'daki halk hareketlerini destekleyen, Mart 2005'te Kırgızistan'da muhalefete "lojistik destek" sağlayan George Soros, Kırgızistan'da da muhalif ayaklanmaya doğrudan katılmayıp, onlara sivil toplum kuruluşları aracılığıyla maddi destek verdiğini açıklamıştır. Ne tesadüftür ki Soros'un Kırgızistan'a demokrasi ve özgürlük götürme isteği, ABD'nin doğal kaynak zenginliği ve jeopolitik konumu nedeniyle Orta Asya coğrafyasına olan ilgisinin arttığı döneme denk gelmiştir. Soros'un desteklediği NGO'lar, ABD açısından stratejik öneme sahip Gürcistan'a 2003 yılında, Ukrayna'ya 2004 yılında ve Kazakistan'a 2005 yılında gerçekleştirdikleri "renkli devrim"lerle demokrasi ve özgürlük getirmişlerdir(!) ABD, kendisi için stratejik öneme sahip bu bölgede uluslararası kamuoyunun tepkisini çekmeyecek, hedef ülke kamuoyunda ise demokrasi ve insan hakları kazanımı olarak değerlendirilecek algı operasyonlarını Soros'un desteklediği NGO'lar üzerinden gerçekleştirmiştir. Kırgızistan'da gerçekleşen "Lale Devrimi"nin de diğer renkli devrimlerde olduğu gibi ABD destekli NGO'ların uzun vadeli çalışmaları sonucu oluştuğu yönündeki güçlü iddialar bulunmaktadır (Bozkurt, 2006:160). Soros'un desteklediği bu "renkli devrimler" aslında ABD'nin izlediği hegemonya siyasetinin bir sonucudur. ABD, Rusya ve/veya Çin'e komşu olan bu ülkelerde gerçekleştirdiği operasyon ile kendisine rakip olan Rusya ve Çin'in hareket alanını da daraltmıştır (Hasanoğlu ve Mehmedov, 2017:285). Afrika'da açlıktan ölen çocuklar ile ilgilenmeyen Soros'un ilgi alanı, eski Sovyet Cumhuriyetleri'nden

Uluslararası Siyasetin Belirlenmesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının (NGO) Rolü ve Önemi

Ortadoğu ve Türkiye'ye uzanan bir coğrafyada kurduğu NGO'lar aracılığı ile iç kamuoyunu yönlendirerek ABD'nin küresel politikalarına uygun zemin oluşturmaya çalışmak olduğu değerlendirilmektedir.

Sadece ABD değil, Rusya, İsrail, İngiltere, Fransa ve Almanya başta olmak üzere birçok gelişmiş ülke NGO'ları stratejik hedefleri doğrultusunda yönlendirmeyi başarıyorlar. Almanya'nın da dış politikasında hükümetten bağımsız gibi görünen ama bir şekilde ilgisi olan vakıflar aracılığıyla, siyasal tanıtım, kültürel enformasyon ve sosyo-politik etkinlikler gerçekleştirerek bir etki alanı yaratmaya çalıştığı bilinmektedir (Canbolat, 1999:98). NGO'ların kitleleri istenilen hedefe yöneltmek hareketine geçirme yeteneklerinin gelişmesi (Talas, 2011:391), hedef ülkedeki etki ajanlığı potansiyelini geliştirilip güçlendirmesi (Hablemitoğlu, 2003:13), birçok toplumsal hareketlerde NGO'ların sık sık görülmesine neden olmaktadır. Küresel güçlerin NGO'lardan beklentilerini şu başlıklar altında toplayabiliriz:

- Hedef ülkelerde yerel kültürlerin yaşatılması kapsamında etnik ve mezhepsel farklılıkların belirginleştirilmesi
- Alt kültür kimliklerinin siyasallaştırılması ve etnik karşıtlıkların belirlenmesi
- Dinsel özgürlükler kapsamında misyonerlik faaliyetlerine karşı toplumsal tepkiyi azaltacak etkinliklerin geliştirilmesi, toplumsal ve kamusal direncin en aza indirilmesi
- “Sivil itaatsizlik” eylemlerini destekleyerek, kamu düzeni ve devlet otoritesine karşı başkaldırının geniş kitlelere benimsetilmesi
- Hedef ülkelerde iktidarın değişmesi için toplumsal gösterilerin organize edilmesi
- “Sivil denetim” stratejisi ile kamu kurum ve kuruluşlarının denetlenmesi ve hedeflenen gizli bilgilere ulaşılmasının sağlanması
- Ülkede yaşana iç karışıklıklarda farklı siyasal kamplarda yer alan siyasi örgütler, meslek odaları, medya kuruluşları, sendika, birlik, vakıf, dernek vb. örgütlerin asgari müştereklerde buluşturulması
- Hükümetlerin siyasal, toplumsal, kültürel, hukuki ve ekonomik politikalarının doğrudan ya da dolaylı etkilenmesi

- Resmi ideoloji - sivil ideoloji ayrımı yaparak, resmi ideolojiyi temsil ettiği iddia edilen kurum ve kuruluşlara olan inancın zayıflatılması ve yıpratılması
- Etnik, dinsel ve mezhepsel farklılıkların her fırsatta ön plana çıkarılması
- Hedef ülkelerdeki insan hakları ihlal iddialarının araştırılması ve gündemde tutulması
- Baskı grubu olarak hükümet politikalarının etkilenmesi

SONUÇ

NGO'ların birçoğu yaşama hakkı başta olmak üzere düşünce, ifade, örgütlenme, din ve vicdan özgürlüğü, mülkiyet hakkının korunması, insan haklarına saygı, demokratikleşme gibi kimsenin itiraz edemeyeceği konularda uluslararası alanda etkili çalışmalar yapmaktalar. Uluslararası Af Örgütü gibi hükümet dışı örgütler işkence, kötü muamele, adil yargılama hakkının engellenmesi gibi insan hakları açısından sorunlu alanlar ile silahsızlanma konusunu takip etmekte, yayınladığı raporlarla kamuoyunu bilgilendirmekte ve konuyu dünya gündeminde tutmaktadır. Ulusal ve uluslararası düzeyde yasal düzenlemelerin oluşumuna da önemli katkı sunmaktadır. Hükümet dışı örgütlerin yürütmekte olduğu sosyal ve kültürel alandaki faaliyetler de kendilerine büyük bir kamuoyu desteği sağlamaktadır.

Ulus devletin düşünsel, yapısal ve işlevsel olarak değişim ve dönüşüm yaşamasında rol alan aktörlerden biri NGO'lar, her geçen gün etkisini artırma eğilimindedir. Bilim ve teknoloji alanında yaşanan gelişmeler, kitlelere ulaşmada bilginin dijital ortamında dünya üzerindeki dolaşımı NGO'ların uluslararası siyasette söz sahibi olmalarına ve etkinliklerinin artmasına olanak sağlamıştır. Bu açıdan bakıldığında siyasetin etkili aktörlerinden hükümet dışı örgütler, ulus devleti, insan hakları ve demokrasi açısından denetleyerek ve sorgulayarak bu konularda kendisini otoritenin yeni ortağı olarak sunma çabasına girmiştir. Uluslararası sistemde meydana gelen gelişmeler hükümet dışı örgütlerin ulus devlet üzerinde çok boyutlu bir etkiye sahip olmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle sistemin belirleyici aktörü olan küresel güçler, çoğu zaman hükümet dışı örgütleri kullanarak hedef olarak gördükleri devletler üzerindeki stratejilerini gerçekleştirmek için operasyon gerçekleştirmek isterler.

Uluslararası Siyasetin Belirlenmesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının (NGO) Rolü ve Önemi

Son yıllarda NGO'ların öncülüğünde birçok ülkede gerçekleşen eylemler, hükümet dışı örgütlerin resmi ve açık amaçları dışında, örtülü amaçları ile gizli gündemlerinin olduğu düşüncesinin güçlenmesine neden olmuştur. Bu düşünce egemenlik hakkını sürdürmek isteyen devletlerin, NGO'ların faaliyetlerini engellemesinde ve bu engellemenin de ülke yararına olduğu görüşünün kamuoyunca kabul görmesine zemin hazırlamıştır. Özellikle egemen güçlerin aracı kurumu olarak, istihbari faaliyet yürütmekte olduğu algısı, hükümet dışı örgütlerin, gelişmekte olan ülkelerle olan ilişkilerine olumsuz bir etki yapmaktadır. Otoritenin yeni ortağı olma isteği ve küresel güçlerin kontrolünde oldukları iddiası ve bu yönde gelişen kamuoyu algısı çoğu zaman hükümet dışı örgütlerin meşruiyetinin sorgulanmasına ve bu örgütlere karşı mesafeli olunmasını da beraberinde getirmektedir.

Demokrasinin en önemli göstergelerinden birisi de kişinin temel hak ve özgürlüklerini kullanmasına olanak sağlayan ve devlet tarafından da yasalarla korunan sivil bir alanın varlığıdır. Ekonomik liberalizm ile birlikte siyasal liberalizmin de gelişmesi kişi hak ve özgürlüklerinin yaygınlaşması, yurttaşlık bilincinin oluşması NGO'ların gelişmesine katkı sunmuştur. Günümüzde demokrasi, özgürlük, insan hakları gibi evrensel değerlerin yaygınlaşması ile birlikte etnik ve mezhepsel çatışmalar, çok kültürlülük gibi kavramlar sıklıkla gündeme gelmektedir. NGO'ların bir kısmının da bu kavramlar üzerinden ülkelerde ekonomik ve siyasi operasyon yapılmasına zemin hazırlayan çalışmalar yaptığı unutulmamalıdır.

Sonuç olarak NGO'ların tamamının küresel güçlerin ülkeler üzerinde gerçekleştirdiği operasyonlarda görev aldığını söylemek ne kadar yanlış ise, NGO'ların sadece demokrasi ve insan hakları bağlamında çalıştığını küresel güçlerin operasyonlarında görev almadığını söylemekte o derece yanlıştır. Devletin görevi ise bu ayrımı yapacak bilgiye sahip olabilmek için gerekli organizasyonları oluşturmaktır. Küresel güçlerin kontrolünde olan ve ülkede siyasi ve/veya ekonomik operasyon yapmak isteyen NGO'lar için gerekli önlemleri alırken, demokrasi, insan hakları vb. değerleri savunan NGO'ların çalışmalarını kolaylaştırıcı destekler sunulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Abay, A. R. (2004). Sivil Toplum ve Demokrasi Bağlamında Sivil Dayanışma ve Sivil Toplum Örgütleri. 3. *Ulusal Bilgi Yönetim ve Organizasyon Kongresi*, Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, s.71-81.
- Acun, F. (2005). Osmanlı Şehirlerinde Devlet ve Sivil Toplum. *Sivil Toplum Dergisi*, 3 (10), s.51-60.
- Akbal, İ. (2011). Doğa Hukukçularından Hegel'e Sivil Toplum Devlet İlişkileri: Sivil Toplumun Siyasal Anlamından Kurtuluşu. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 8 (29), s.110-121.
- Anbarlı, Ş. (2004). Küreselleşme Karşısında Ulus Devletin Yeni Konumu: Türkiye için Bir Perspektif. *Polis ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), s. 127-146.
- Arabacı, A. (2003). Küresel Sivil Toplum Ağlarına Doğru Küresel Düzlemde ve Avrupa Birliğinde Çevreci Gruplar. *Sivil Toplum Dergisi*, 3, s.1-19.
- Arıboğan, D. Ü. (1996). *Globalleşme Senaryosunun Aktörleri*. İstanbul: Der Yayınları.
- Arnhart, L. (2002). *Plato'dan Rawls'a Siyasi Düşünce Tarihi*. Ankara: Adres Yayınları.
- Aydın, S. ve Keyman, E. F. (2004). European Integration and The Transformation of Turkish Democracy. *Central for European Policy Studies (CEPS), EU-Turkey Working Papers*, 2, s. 1-48.
- Baharççek, A. (2008). Hükümet-dışı Örgütler (NGO's) ve Demokratikleşme. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2), s.297-308.
- Bilman, L. (2001). Hükümet-dışı Kuruluşların (NGO) Dünya Ekonomik ve Sosyal Gelişimindeki Rollerini. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, 2, s.1-19.
- Bozkurt, S.G. (2006). Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da Kadife Devrimler. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 9, s. 151-167.
- Bumin, T. (2005). *Hegel*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Uluslararası Siyasetin Belirlenmesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının (NGO) Rolü ve Önemi

- Canbolat, İ. (1999). *Alman Dış Politikası (Değişen Dünyada Ulusal Çıkar, Ulusal Birlik ve Kamuoyu Tercihini Açısından Bir İnceleme)*. İstanbul: Alfa Basım-Yayın.
- Chand, V. K. (1997). Democratization from the Outside In: NGO and International Efforts to Promote Open Elections. *Third World Quarterly*, 18(3), s. 543-561.
- Chandhoke, N. (1995). *State and Civil Society: Explanation in Political Theory*. New Delhi: Sage.
- Cohen, A. (2001). *Osmanlı Kudüs'ünde Loncalar*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Craplet, M. (1997). The Role of Non-Governmental Organizations. *Addiction*, 92(3), s. 103-108.
- Çaha, Ö. (1994), Sivil Toplumun Dünü ve Bugününde Kadın. *Türkiye Günlüğü*, 26, s. 52-59.
- Dartan, M ve Hatipoğlu, E. (2005). Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Analizi. *2023 Dergisi*, 45, s.14-25.
- Doğan, Y. (2010). Çözdüğü Her Sorundan Bağımsız Devlet Çıktı. *Hürriyet Gazetesi*, 17 Eylül.
- Dural, A. Baran (2007). Antonio Gramsci Düşüncesinde Tarihsel Blok, Hegemonya, Aydınlar ve Bunalım Süreçleri Kavramları. *Trakya Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(1), s. 73-86.
- Emini, F. T. (2013). Sivil Toplum Kuruluşlarının Politika Belirleme Sürecindeki Rolü: TÜSİAD Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36, s.43-56.
- Erdoğan, M. (1998). *Liberal Toplum Liberal Siyaset*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Erken, V. (1998). *Bir Sivil Örgütlenme Modeli; Ahilik*. Ankara: Seba Yayınları.
- Fukuyama, Y. F. (2005). *Devlet İnşası*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gramsci, A. (2016). *Hapishane Defterleri*. İstanbul: Yason Yayınları.

- Güran, T. (2006). *Ekonomik ve Malî Yönleriyle Vakıflar, Süleymaniye ve Şehzade Süleyman Paşa Vakıfları*. İstanbul: Kitabevi.
- Habermas, J. (2008). *Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti*. İstanbul: Bakış Yayınları.
- Hablemitoğlu, N. (2003). *Alman Vakıfları Bergama Dosyası*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Hasanoğlu, M ve Mehmedov, A. (2017). Sivil Darbelerde Yabancı STK'ların Rolü: Gürcistan ve Kırgızistan Örnekleri. *Turkish Studies*, 12(16), s. 277-288.
- Hobbes, T. (2016). *Leviathan*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İnce, Ö. (2008). Ziyafet Sofraları. *Hürriyet Gazetesi*, 11 Mayıs.
- Jones, W. S. (1991). *The Logic of International Relations*, Seventh. New York, USA
- Kaypak, Ş. (2012). Yerel Yönetimlerde Katılımcı/Müzakereci Demokrasi Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Önemi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 8(17), s. 171-196.
- Keyman E. F. (2006). *Türkiye'de Sivil Toplumun Serüveni: İmkânsızlıklar İçinde Bir Vaha*. Ankara: Sivil Toplum Geliştirme Merkezi.
- Keane, J. (1993). *Sivil Toplum ve Devlet*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kocabaş, F. (2008). Küreselleşme Bağlamında Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşların Güçlenmesinde İnternetin Rolü. *Kamu-İş*, 10(2), s. 173-195.
- Lipson, L. (2005). *Siyasetin Temel Sorunları*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Hart, M. ve Negri, A. (2008). *İmparatorluk*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Peker, H. (2012). Çevre Rejimleri ve Türkiye'de Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü: Akdeniz'de Sürdürülebilirlik. *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 20(1), s. 151-175.
- Sanlı, L. (2005). *Politik Kültür ve Toplumsal Hareketler*. İstanbul: Alan Yayıncılık.

Uluslararası Siyasetin Belirlenmesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının (NGO) Rolü ve Önemi

- Smillie, I. (1997). NGO's Development Assistance: A Change in the Mind Set. *Third World Quarterly*, 18(3), s. 563-577.
- Sobacı, M. Z. (2011). Politika Transferi Bağlamında Kamu Yönetiminde Neo Liberal Reformların Yayılması: Açık Toplum Enstitüsünün Rolü. *Sosyo Ekonomi*, 7(16), s.191-210.
- Soros, G. (2003). *Küreselleşme Üzerine*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Streeten, P. (1997). Nongovernmental Organizations and Development. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 554, s. 193-210.
- Tabakoğlu, A. (2007). *Türk İktisat Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Talas, M. (2011). Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi. *TÜBAR*, XXIX, s.387-401.
- Tosun, T. (2008). Meşrutiyet'ten 1980'ler Türkiye'sine Sivil Toplum. *Dernekler Dergisi*, 4, s. 10-17.
- Uğur, A. (1998). Yeni Demokrasinin Yeni Aktörleri. T. Ulaş (Ed). *Merhaba Sivil Toplum* (İçinde s.69-78). İstanbul: Helsinki Yurttaşlar Derneği Yayınları.
- Uğur, S. (2011). *Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Yılmaz, S. (2006). *21. Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat*. İstanbul: Alfa Yayınları.

